

Kristina Háfoss:

Tíðin er farin frá teimum stóru hugsjónunum

–Tíðin er farin frá teimum stóru hugsjónunum. Sjálv haldi eg meg liggja á miðjuni móguliga eitt lítið vet til høgru, men eg fari ikki at knýta meg at nakrari politikari hugsjón, sigur Kristina Háfoss, sum kennir eina tryggja búskapartilgongd, í sambandi við fullveldistilgongdina sum sitt búskaparliga aðalmál, nú hon bjóðar seg fram til lögtingsvalið

LÖGTINGSVAL/SAMRØÐA

Heri á Rógvi

Hon feyk inn á politiska leikpallin sum eitt fok á fólkatingsvalinum 20. november. Hon hevði ongantíð áður roynt seg sum politikara, men helt seg ikki aftur undir valstríðnum, og úrsliðið gjørdist, at hon varð nummar trý á listanum hjá Tjóðveldisflokkinum við 361 atkvøðum. Við Høgna Hoydal sitandi úti í landsstýrinum er hon varamaður á fólkatingi. Hennara fagliga bakgrund er sum fám givið; hon kann um stutta tíð kalla seg bæði fyrri lögfrøðing (cand.jur) og búskaparfrøðing (cand.polit). Eisini er hon umvegis fjarlestur í holt við eina sokallaða MBA-útbúgving. Hon er í dag 26 ára gomul. Hon er gift við Ronnie Háfoss og saman eiga tey seks mánaðir gomlu Hildur. Í løtuni ger hon seg lidna við útbúgvingina sum lögfrøðing og ger seg til reiðar til tað komandi valstríðið.

–Eg havi altíð havt sera stóran áhuga fyrri samfelagnum og politikki sum heild. Tískil havi eg fylgt væl við í eitt nú politisku avgerðunum, ið tiknar hava verið gjøgnum árin, og havi eg langt frá altíð verið nøgd. Haldi, at tað er so lætt at sita heima og vera ónøgd, men so leingi ein ikki sjálvur velur at royna at fáa ávirkan, so kann ein ikki eins væl rættvisgera kritikk av númerandi politikarum, sigur Kristina Háfoss, sum vónar at fáa móguleikan at gera vart við seg á tingi eftir lögtingsvalið.

Tað besta frá øllum

Nú Kristina hevur ferðast í lærðum umhvørvi í longri tíð, hevur hon hoyrt eitt sindur til teori og hugsanir. Sjálv roynir hon at halda seg so nökunlunda á miðjuni.

–Tíðin er farin frá teimum stóru hugsjónunum. Heimurin er ikki longur

býttur í ein kommunistiskan og ein kapitalistiskan part – einheldur í ein sosialistiskan og liberalistiskan part. Neyðugt er vera opin fyrri at kanna allar móguleikar til tess at skipa eitt samfelag á bestan hátt.

Tískil ræður um at taka tað besta frá sosialismuni og tað besta frá liberalismuni til tess at sameina hesi í eina sosial-liberalismu, heldur Kristina.

Hon sigur seg kenna seg sjálva rættiliga nógv í miðjuni, men er nokk eitt sindur til høgru, um hon skal taka dagar ímillum, men vil nýta frá báðum síðum, sum hon tekur til.

Á listanum yvir mál, ið Kristina hevur tokkað til, er pláss fyrri sosialum eins og búskaparligum málum. Eitt sterkt vinnulív og eitt trygt vælferðasamfelag eru tætt knýtt at hvørjum øðrum. Tí eru vinnulívspolitikur, familjumál og eldraumsorgan mál, ið í hava hennara áhuga eins og útbúgvingar-, granskningar- og mentamála verða raðfest høgt.

–Tjóðveldisflokkurin hevur orðað nøkur stevnumið, ið vit ætla at dagføra so liðandi, har vit leggja dent á at greiða frá, hvussu vit ynskja at skipa føroyska samfelagið — bæði fyrri og

Vit hava sostatt í dag ein sera væl konsoleraðan búskap, ið er til reiðar at standa ímóti hvørt av sínum.

eftir at Føroya gerast sjálvstøðugt land. Hetta eru sjónarmið, ið breið semja er um í flokkinum, hóast Tjóðveldisflokkurin er ein øgilliga breiður flokkur við fólki bæði til vinstu og til høgru, sigur Kristina Háfoss.

Eitt nú spurningin um privatisering kennir Kristina sum eitt sera hugsjónarligan fyrbrigði. Á hesum økinum hevur hon tað sjónarmið, at tað almenna ikki skal reka fyrirtekur, men halda seg til at reka vanlig-

Kristina Háfoss streyk inn á politiska pallin í Føroyum við seinasta fólkatingsval. og hon ætla sær víðari inn á Føroya lögting. Hon hevur útbúgving bæði sum búskaparfrøðingur og lögfrøðingur. Á myndini situr hon undir seks mánaðir gomlu dótturini, Hildur.

Mynd: Jens Kristian Vang.

ar almennar tænar, meðan tað privata tekur sær av øllum øðrum vinnuvirksemi. Tað almenna skal sjálvsagt skapa teir karmar, ið vinnulívið skal virka undir og er týðandi at skapa góðar karmar fyrri vinnulívinum, skal føroyski búskapurin gerast ein sterkur sjálvberandi búskapur.

Verða privatiseringar framdar á røttum staði vilja tær gagna tí føroyska samfelagnum.

Almanna-, heilsu- og skúlamál eiga at verða almennar tænar, men eins og loyvi er í dag skal verða pláss fyrri privatpraksis hjá læknum, privatskúlum v.m. Somuleiðis eiga pláss verða fyrri at útbjóða partar av tænanum, eitt nú reingjørd og matgerð.

Tá ið tað kemur til hvørjir stovnar skulu einskiljast er rætt at byrja við at privatusera tær privat fyrirtekurnar, ið gjørdust almennar vegna kreppuloysninar. Talan er her um Føroya Banka (Fíggjargrunnurin frá 1992), Føroya Fiskavirking og Framtaksgrunnurin.

Av tí, at føroyska samfelagið er so lítið og kappingin so avmarkað skal tó ansast eftir, at alment monopol ikki gerst til privat monopol. Um so verður er betri at varðveita á almennum hondum.

Somuleiðis heldur hon, at føroyingar ikki nýtast at vera bangnir fyrri útlendskum kapitali, tí hetta kann

eisini gagna føroyska samfelagnum.

–Treytin fyrri privatisering og útbjóðing av almennum tænanum er fyrst og fremst, at borgarin fær eina betri og biligari tæna. Roynðirnar við útbjóðing á samferðsluoknum og ætlanirnar Postverk Føroya eru eftir minum tykki dømir um ætlanir, ið sum er ikki bera í sær fyrirminir fyrri borgaran, heldur Kristina.

Kristina sigur seg vera fegnan um, at Føroyar á vinnulívsskúlinum stórtstøð eru slopnar undan einum studningsbúskapi, tí hetta hevði ógvuliga keðilig árin á føroyska vinnulívið og búskapin sum heild.

–Vit skulu halda okkum burtur frá studningsbúskapi – tá ið umræður vinnulívið við vinnulívsskúningi eins væl og samfelagið við ríkisstuðli – og soleiðis arbeiða fram ímóti einum tryggum og sjálvberandi føroyskum búskapi til frama fyrri øll, ið sjálvsagt verður grundaður á føroyskar framleiðsluinntøkur og fíggjarilögur, sigur Kristina.

Fullveldi – framtíð

Hugtakið fullveldi var ovast á dagsskránni við seinasta lögtingsval. Seinastu fyra árin hevur fullveldi stóðugt verið uppi at vent, og landsstýrið hevur í fleiri ætlanum roynt at rökkið málinum, og tað er einki at taka seg aftur í, at tað einamest hevur verið Tjóð-

veldisflokkurin, ið hevur gingið á odda fyrri fullveldinum. Kristina hevur eisini sjálvst verið fortalari fyrri fullveldinum, har tað mest hava verið tey búskaparligu sjónarmiðini, ið hon hevur ført fram.

Búskaparliga vil tað, sambært Kristinu, eisini viðføra batar fyrri Føroyar at fáa fullveldið, og hetta skyldast einamest tí, at Føroyar fáa ein sjálvberandi búskap, eitt meira kappingarført vinnulív og betri samskiptis- og handlingsmøguleikar við útland.

Kristina tekur undir við lögtingssamtýktini um Sjálvstýri Føroya Fólks og harvið teirri tilgongdini, ið koyrir eftir tí leisti, at arbeiðt verður framí móti at yvirtaka málsøki eftir heimastýrslógini og síðani hava eina fólkáatkvøðu um fullveldi.

–Tjóðveldisflokkurin ynskir at seta dagsskránni fram til eitt fullveldi, men vit ynskja so sannliga eisini at seta dagsskránni eftir eitt fullveldi, sigur Kristina.

Ein skynsamur búskaparpolitikkur er altavgerandi hjá Kristinu um fullveldi skal vera veruleiki.

Í spurninginum um ein framtíðar føroyskan búskap, so væntar Kristina, at vit eitt nú fara at síggja ein munandi øðrvísi arbeiðsmarknað, ið leggur upp fyrri fleiri tingum, enn hann hevur gjørt frammanundan. Her verður hugsað um, at tað verður gjørt lættari og høgligari hjá fólki í ynskja niðurstøttu tíð ella alternat-

tiva arbeiðstíð á annan hátt, eitt nú eldri fólk og fólk við smærri børnum.

–Eg rokni við, at vit fara at síggja eina øðrvísi arbeiðsmarknað, ið verður meira flexibul, og eftirlønir, barsilsskipanir v.m. fara í framtíðini eisini at verða fíggjaðar meira av arbeiðsmarknaðinum. Helst fer inntøkuskatturin eisini at gerast lægri, meðan skattur og avgjøld á heilsuskaðiligt og dálkandi virksemi fer at hækka. Samstundis rokni eg við, at framtíðarbúskapurin fer at verða merktur av stórra tænarasektori og fleiri vælferðartænanum.

Føroyskt vinnulív fer samstundis at gerast munandi meira fjølbroytt, har oljvinnan og fiskivinna fara at spæla ein týðandi leiklut, men har tænaruvinnur og vinnur við tilknýti til mentan og granskning fara at fáa stórra leiklut enn í dag, sigur Kristina.

Tað nógv umtalaða pensjónsøki sær Kristina eisini sum eitt ávarsmál, sum krevur eina heildarloysn.

Álvarsmál tí núverandi skipan er bygd á aðrar fyrirteytir enn tær framtíðin hevur at bjóða. Nú tey í arbeiðsføra aldrinum gerast alsamt færri og tey eldri fleiri í tali, verður eitt nú neyðugt við eini nóggjari eftirlønarskipan. Neyðugt er, at nóggj eftirlønarskipan verður sett í verk, ið tryggjar, at øll á arbeiðsmarknaðinum gjalda á skipan, ið er óheft av landskassanum, meðan landskassin ella annar óheftur grunnur

siðan kemur at hefta fyri tey, ið ikki eru før fyri at gjalda í hesa skipan – hetta til tess at tryggja samhaldsfesti. Á henda hátt verður pensión tryggja øllum sum ein rættur og ikki nakað, ið verður heft at figgarligu støðu landskassans ella nýtt sum politisk valagn fjóðra hvørt ár.

Somuleiðis má farast undir eina heildarættan innan eldraðkið, ið umfatar vardar íbúðir, ellis- og røktarheim, heimahjálp, sjúkrahús, flexiblan arbeiðsmarknað o.s.fr. Hartil eiga karmarnir hjá barnafamiljum at gerast nógv betur. Nú alsamt færri verða at gjalda fyri alsamt fleiri eldri er alneyðugt, at familjur verða stuðlaðar í at fáa børn – eitt nú við longri barsilstíð, betri barnagarðsmøguleikum og syskinaavsláttir, stórrí barnafrádrátti o.s.fr. heldur Kristina.

–Tað er samstundis týðningarmikið, at fólk ikki misskilja týðningin av føroyskum fullveldi. Havi hoyrt fólk siga, at vit við fullveldi isolera okkum í Norðuratlantshavi, men hetta er júst tað óvugta av veruleikum. Sum sjálvstøðu tjóð vilja vit fáa mogleika fyri samstarvi á jøvnum fœti við alheims lond og vil hetta geva føroyska vinnulívini og samfelagnum sum heild nýggjar óroyndar mogleikar.

Viðvíkjandi gjaldoyrapolitikki, so kemur egið sjálvstøugt gjaldoyra ikki uppá tal, tí vit eru alt ov lítil búskapur til at hava egið gjaldoyra, sigur Kristina.

Hóast tað verður tosað um búskaparlig afturstig í heiminum, so stúrir Kristina ikki fyri hesum.

–Hóast partar av fiskivinnuni hava trupulleikar av marknaðarprisinum er onki sum bendir á, at nakað stórt afturstig er á veg. Trupulleikarnir við ES viðvíkjandi laks og svartkjafti verða vónandi loystir við komandi ES-samráðing. Altjóða verður eisini tosað um, at búskapurin er á veg upp úr tí aldudali, ið búskapurin hevur verið í seinastu tíðina og skuldið hetta fingið marknaðarprisin at stiga aftur.

Samstundis kunnu vit eisini vænta økt virksema komandi 4 árinum í fer at standast av oljuleiting og moglegari oljuframleiðslu. Verður hildið áfram við varna búskaparpolitikkinum er soleiðis alt sum talari fyri, at vit kunnu yvir taka seinastu málsøkini og gera okkum umsitingarlaga-, politiskt- og búskaparliga óheft av Danmark, sigur Kristina.

Blokkur – búskaparvøxtur

–Í dag taka føroyskir myndugleikar ímóti peningi fyri at lata donsku

–Eftir 4 ár við fullveldisættanini hægst á dagsskánini er føroyski búskapurin sera lítið heftur av danska ríkisstuðlinum. Gongdin seinastu árinum hevur borid við sær, at alsamt minni partur av ríkisstuðlinum verður nýttur úti í samfelagnum og harvið skapast nærum ongin ringárin av ríkisstuðlinum í dag. Ríkisstuðulin kemur fyri tað mesta upp í føroyska búskapin sum inntøka hjá landskassanum, og skal tiskil broytast til eftirspurning eftir arbeiðsmegi og tilfari, áðrenn stuðulin hevur nakra ávirkan á BTÚ og ringárin á føroyska búskapin. Í dag verður bert uml. 7% av ríkisstuðlinum nýttur til almennar útreiðslur – hartil koma útreiðslur til rentur og avdrøg av uttanlandaskuld. Ríkisstuðulin hevur tiskil ongantið havt so lítlan tóðning sum í dag, siðan hann kom inn í føroyska búskapin, visir Kristina á.

Mynd: Jens Kristian Vang.

stjórni vald. Hartil kann nevast, at sambært seinastu skjølunum, ið eru komin fram viðvíkjandi ríkisstuðlinum til Føroyar er greitt, at danski staturin valdi at gera Føroyar heftar at donsku ríkisveitingini til tess at gera tað truplari fyri Føroyar at gerast óheftar av Danmark – føroyingar hava tó sjálvir gjørt av at nýta henda pening, sigur Kristina.

Hon hevur gjørt upp, at ríkisstuðulin hevur havt nógv árin á føroyska búskapin. Millum hesi teljast ringárin, (multiplikator), stórrí kreditvirði og verri kappingarevni. Harafturat nevni Kristina eisini, at ríkisstuðulin hevur havt tað árin, at Føroyar eru vorðnar minni politiskt-, umsitingarliga- og búskaparliga sjálvbjargnar og verri fyri at fyrireika okkum til konjunkturbroyingar vegna verri gjøgnum skygni.

–Eftir 4 ár við fullveldisættanini hægst á dagskránni er føroyski búskapurin sera lítið heftur av danska ríkisstuðlinum. Gongdin seinastu árinum hevur borid við sær, at alsamt minni partur av ríkisstuðlinum verður nýttur úti í samfelagnum og harvið skapast nærum ongin ringárin av ríkisstuðlinum í dag. Ríkisstuðulin kemur fyri tað mesta upp í føroyska búskapin sum inntøka hjá landskassanum, og skal tiskil broytast til eftirspurning eftir arbeiðsmegi og tilfari, áðrenn stuðulin hevur nakra ávirkan á BTÚ og ringárin á føroyska búskapin. Í dag verður bert uml. 7% av ríkisstuðlinum nýttur til almennar útreiðslur – hartil koma útreiðslur til niðurgjalding av uttanlandaskuld. Ríkisstuðulin hevur tiskil ongantið havt so lítlan tóðning sum í dag, siðan hann kom inn í føroyska búskapin, visir Kristina á.

Millum árinum av ríkisstuðlinum er, sambært

Kristinu, verri kappingarevni hjá føroyska vinnulívini. Ríkisstuðulin hevur gjørt tað torført hjá vinnugreinum, ið eru í kapping við vinnugreinar uttanlands vegna hægri pris- og lønarstøði í Føroyum við enn uttan blokki. Innflutningur av útlendskari arbeiðsmegi til fiskivinnuna hevur tó gjørt, at høga lønarlagið hevur havt minni ávirkan enn annars.

Kristina sigur, at ríkisstuðulin hevur sum áður nevnt eisini havt nokur góð árin fyri føroyska samfelagið, eitt nú lægri rentustøði (vegna danska kreditvirðið) og somuleiðis er infrastrukturn v.m. bygdur í stórri mun enn uttan ríkisstuðul.

–Skal takast samanum haldi eg, at ríkisstuðulin hevur borid við sær fleiri negativ árin enn positiv – serstakliga við atlit til okkara sjálvbjargni, sigur Kristina.

Sitandi samgonga – búskaparstýring

Vit settu eisini Kristinu spurningin um, hvussu sitandi samgonga hesi seinastu fjóra árinum hevur ávirkað føroyska búskapin. Sum heild kennir Kristina tey seinastu fjóra árinum sum eina góða tíð fyri tann føroyska búskapin. Eisini innanfyri stýring av búskapinum ein menning farin fram, soleiðis at mann er klárur til at taka á ein sjálvberandi fullveldisbúskap.

–Ráðgevingin í Føroyum hevur seinastu árinum – ikki bert tey seinastu fjóra árinum – gjørt stór framstig, og vit hava í Føroyum eina góða, óhefta búskaparráðgeving umvegis eitt nú Búskaparráðið, Landsbankan, Figgjarmálastýrið, Hagstovuna, og hetta eiga vit at halda áfram við. Vit eiga harumframt at fáa fleiri fólk til at

menna búskapartólini og ráðgevingina – har eiga vit ikki at spara, heldur Kristina.

Vit hava leingi verið afturúrsgild tá ið umræður eitt nú prístal og tjóðarroknskap – men við bert heilt fáum fólkum afturat, so vilja vit vera munandi betri fyri. Ein orsök til, at tað gekk so illa í 80' unum var, at man ikki varð kunnaður um, hvussu búskaparstøðan var. Politikararnir vóru heldur ikki áhugaðir í at seta fólk í umsittingina, tí tað var ein góð støða fyri teir at gera sum teimum lysti vitandi um, at rokningin kom kanska tíggu ár seinni, sigur Kristina.

Hjá Kristinu er sum sagt einki at taka seg aftur í, at seinastu fjóra árinum hava verið góð fyri búskapin, og gongdin hevur m.a. ført við sær, at nettu uttanlandsskuldin er vorðin til eina milliard í ogn. Landskassans skuld er tó enn 3,6 mia. kr., men hinvegin er landsins uppsparing í Landsbankanum 2,5 mia. kr. og eigur landið hartil áðrar ognir í grunnum og feløgum, ið eru mett at verða uml. 4,5 mia. kr.

–Vit hava sostatt í dag ein sera væl konsoleraðan bú-

Tjóðveldisflokkurin ynskir at seta dagsskránni fram til eitt fullveldi, men vit ynskja so samliga eisini at seta dagsskránni eftir eitt fullveldi

skap, ið er til reiðar at standa ímóti hvørt av sínum. Bara yvirskotið á almennu figgarættanini fyri 2001 er mest sannlíkt 800 mió, og hetta sigur ikki so lítið, sigur Kristina.

–Hetta skyldast bæði teirri góðu búskaparstýring, ið hevur verið við fullveldisleistinum, men skyldast í stóran mun tað stóra arbeiðið, ið føroyingar hava lagt í, at koma føroyska búskapinum aftur á rættkøl. Hartil hava tað verið góðar tíðir í Føroyum seinastu

fjóra árinum við m.a. høgum fiskaprisum og góðum fiskiskapi, sigur Kristina.

Storstin vandin er, at vit fáa ein yvirupphitaðan búskap í Føroyum.

–Búskaparliga liggur størsti vandin í dag í, at vit kunnu koma til at yvirupphita búskapin. Longu í dag er vandi á veg. Vit hava samstundis hoyrt serstakliga stóru andstöðuflokkarnar boða frá stórum eyka útreiðslum sleppa teir fram at landsins leiðslu eftir komandi val. Fer hetta at henda fer føroyski búskapurin aftur at ovurhitast, við at pris- og lønarstøðið veksur, at kappingarforið versnar og harvið útflutningur minkar o.s.fr. Hetta er tann veruligi búskaparligi vandin í dag, heldur Kristina.

Oljan – búskapargrunnur

Sum áður nevnt so fær ein mogleg komandi oljuvinnu stóra ávirkan á føroyska samfelagið og føroyska búskapin.

–Oljvinnan er ein kærkomin mogleiki fyri Føroyum, ið eru mett at verða uml. 4,5 mia. kr.

–Vit hava sostatt í dag ein sera væl konsoleraðan bú-

skap, ið er til reiðar at standa ímóti hvørt av sínum. Bara yvirskotið á almennu figgarættanini fyri 2001 er mest sannlíkt 800 mió, og hetta sigur ikki so lítið, sigur Kristina.

–Hetta skyldast bæði teirri góðu búskaparstýring, ið hevur verið við fullveldisleistinum, men skyldast í stóran mun tað stóra arbeiðið, ið føroyingar hava lagt í, at koma føroyska búskapinum aftur á rættkøl. Hartil hava tað verið góðar tíðir í Føroyum seinastu

búskapargrunnið krevst ein varligur búskaparpolitikkur.

–Viðvíkjandi fyrireiking av búskapinum so er klárt at Búskapargrunnurin verður eitt av teimum amboðum, ið kemur at standa mest sentralt. Neyðugt er, at moglegur oljupeningur ikki fær loyvi at floyma beinleiðis inn á figgarættanina, men at beinleiðis inntøkur frá oljuvinnuni verða settar í Búskapargrunnin. Somuleiðis eiga áðrar inntøkur, sum ikki eru varandi at verða koyrdar í Búskapargrunnin. Tað, ið eftir er av ríkisstuðlinum eiga eisini so líðandi at verða latið í Búskapargrunnin.

Siðan skal rentuavkastid frá grunnum nótast til frama fyri okkum og eftirkomarum okkara. Tryggja vit ikki, at beinleiðis inntøkurarnar frá oljuvinnuni fara í grunn og verða verandi har, kunnu inntøkur frá oljuvinnuni fáa somu ávirkan á føroyska búskapin og ríkisstuðulin hevur havt. Hetta má ikki henda, sigur ein avgjörd Kristina.

–Góðar fyrireikingar eru sera tóðningarmiklar í sambandi við eina komandi oljuvinnu fyri Kristinu. Eitt nú skulu fleiri viðurskifti tillagast tí, at tað væntandi koma munandi fleiri útflendingar til Føroya.

Tá tosað verður búskaparliga stóringina, er Kristina heit talskvinna fyri, at ein búskapargrunnur verður settur á stovn. Afturat

Kristina stríðist tað næstu tíðina við at gera seg lídna sum lögfrøding. Hon verður væntandi liðugum fáar vikur, og tá fer øll orkan til politik og valstríð, har hon ætla at gerast sitt fyri at sleppa inn á ting.